

Bu'diyet ve Kurbiyet ne demektir?

“Cenâb-ı Hak, her şeye her şeyden daha yakındır. Fakat, her şey O'ndan nihayetsiz uzaktır.” (Sözler)

“Cenâb-ı Hak, her şeye her şeyden daha yakındır. Fakat, her şey O'ndan nihayetsiz uzaktır.” ifadesi, ilk bakışta zıt gibi görünse de aslında tevhidin en derin hakikatini anlatır. Buradaki “yakınlık” ve “uzaklık” mesafe ile ilgili değildir; biri Allah'ın mahlûkata olan ihatasını, diğeri mahlûkun O'na nisbetle sınırlılığını ifade eder.

Bunu anlamak için iki kavramı netleştirelim:;

Kurbiyet

Kurbiyet, yani yakınlık; Allah'ın ilmi, kudreti ve sonsuz isim ve sıfatlarının ihatasıyla her şeye yakın olmasıdır. Bu yakınlık fiziksel bir yaklaşma değildir. Allah bir yere gelmez, bir yerden gitmez. O zaten her şeyi bilir, her şeyi görür, her şeyi idare eder. İnsan kendini tam bilemezken, Allah onun en gizli hâllerini dahi bilir. Bu yüzden Allah'ın yakınlığı, mesafe değil; sonsuz isim ve sıfatlarının yakınlığıdır.

O hâlde burada çok ince ve hayati bir noktaya dikkat etmek gerekir: “yakınlık” ve “uzaklık” ifadelerini kullanırken, Allah'ı bir yerde gibi düşünmek büyük bir hatadır. Çünkü bu kavramlar mesafe için değil, **ihata içindir**. Allah mekânla kayıtlı değildir; bir yerde bulunmaz, bir yere sığmaz. O'nu yakın dediğimizde, bu “yanımızda duruyor” demek değildir; uzak dediğimizde de “bizden çok ötede” demek değildir.

Eğer insan bu hakikati yanlış anlarsa, Allah'ı bir mekânda tasavvur etmeye başlar; sanki yukarıda, aşağıda ya da bir noktadaymış gibi düşünür. Çünkü mekân mahlûktur, Allah ise mekânı yaratandır. Yaratılan bir şey, yaratana içine alamaz.

Bu'diyet

Bu'diyet, yani uzaklık; “mesafe olarak uzak olmak” değildir... **ulaşılabilir bir mahiyet farkıdır**. Yani mesele aradaki mesafe değil, **mahiyet** türüdür. Çünkü mesafe olan şey kapanabilir; yürürsün, gidersin, yaklaşırsın. Ama mahiyet farkı kapanmaz. Sen ne kadar yükselsen de, yine mahlûksun; O ise her hâliyle Hâlık'tır.

Bu'diyeti en derin şekilde anlamanın yolu meseleyi “Vacib” ve “Mümkün” farkı üzerinden kavramaktır. Vacibü'l-Vücut olan Allah'ın varlığı zorunludur; O'nun var

olmaması düşünülemez. Varlığı kendindedir, hiçbir sebebe dayanmaz, hiçbir şeye muhtaç değildir. Ne başlangıcı vardır ne sonu. O vardır ve varlığı başkasına bağlı değildir.

Mümkün ise mahlûktur; yani varlığı da yokluğu da mümkün olan. Tüm yaratılan varlıklar gibi insan da böyledir. Bir zaman yoktu, sonra var edildi. Şu an vardır ama her an yok olabilir. Varlığı kendinden değildir; ona verilmiştir. Yaşamayı, nefes alması, ayakta durması bile sürekli bir verilîşe bağlıdır. Yani insan, var olmak için her an muhtaçtır.

İşte bu noktada bu'diyetin sırrı açılır. İnsan mümkün, Allah ise vacib olduğu için aradaki fark kapanmaz. Bu fark Vacib ile mümkünün farkıdır. İnsan ne kadar yükselirse yükselsin, ne kadar güçlenirse güçlensin, yine mümkün hayat mertebesinde kalır; yani varlığı başkasına bağlı olmaya devam eder. Allah ise her hâliyle vacibdir; yani hiçbir şeye bağlı değildir.

Sen mümkünsün, O ise Vacib'dir. Senin varlığın başkasına bağlıdır; kendi kendine var olamaz, ayakta duramazsın. O'nun varlığı ise hiçbir şeye bağlı değildir; varlığı kendindedir. Sen sonradan var edilmişsin, bir zaman yoktun; O ise ezelden beri vardır, varlığının başlangıcı yoktur. Sen her an muhtaçsın; nefese, zamana, sebeplere... O ise hiçbir şeye muhtaç değildir. İşte bu fark, kapanmayan bir farktır.

Güneş ve ayna misalini düşünelim: Aynaya baktığında güneş, sanki aynanın içine girmiş gibi görünür; ışığıyla onu doldurur, içinde parlıyormuş gibi durur. Bu, yakınlığın en canlı hissedildiği andır. Fakat aynı anda hakikat değişmez: Güneş göktedir, aynadan milyonlarca kilometre uzaktadır. Yani bir cihetle aynanın içinde gibi, diğer cihetle ise ulaşılmaz bir mesafededir. İşte kurbiyet ve bu'diyet birlikte böyledir: **Hem çok yakın... hem çok uzak.**

Demek güneş zatı itibarıyla uzak ama sıfatları hükmünde olan ısı ve ışığıyla çok yakındır.

Aynen öyle de Cenab-ı Hak; Zâtı itibarıyla hiçbir şeye benzemez, hiçbir şeye yaklaşmaz, her şeyden münezze ve sonsuz derecede uzaktır... Fakat ilmiyle, kudretiyle, iradesiyle, rahmetiyle her şeye nüfuz eder; sana senden daha yakın olur, kalbinden geçen en gizli şeyi dahi bilir.

Ruh ve beden misali de bunu daha da derinleştirir. Senin ruhun, bedeninin her tarafına nüfuz eder; parmak ucundan kalbine kadar her hâliyle haberdardır, her zerreye bir irtibatı vardır. Bu yönüyle sana son derece yakındır. Fakat aynı zamanda ruh, bedene benzemez; maddî değildir, elle tutulmaz, gözle görülmez. Yani sana bu kadar yakın olan şey, aslında senden bambaşka bir mahiyettedir.

Ruhun bedendeki tasarrufunu bile tam kavrayamayan insan, Vacib olan Zât'ın mümkün olan şu âlemdeki tasarrufunu nasıl anlayabilir? Sen kendi ruhunun, bedeninin her zerresine nasıl nüfuz ettiğini, nasıl idare ettiğini bile izah edemezken; bütün kâinatı kuşatan ilahî tasarrufu anlamaya kalkman zaten sınırını aşmaktır.

Hâlbuki burada vazifemiz anlamak değil, **haddimizi bilmektir**. Çünkü her hakikat kavranmak için değil, teslim edilmek için vardır. İşte asıl ilim burada başlar:

Anlayamadığını anlamak. Bu söz, cehalet değil; hakikate açılan kapıdır. Çünkü insan sınırını kabul ettiğinde, sonsuzu inkâr etmez; aksine ona teslim olur.

Bu hakikatin en güzel ifadesini, **Efendimiz** ﷺ bizzat dile getirmiştir. Kendisi marifetin zirvesinde olduğu hâlde şöyle buyurur:

اللَّهُمَّ لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ

“Allah’ım! Sana layık şekilde sena edemem. Sen, kendini nasıl övdüysen öylesin.”

Bu söz, meselenin özüdür. Resûlullah ﷺ, Allah’ı en çok bilen olduğu hâlde “tam bilemem” diyor. En çok tanıyan O olduğu hâlde “hakıyla övemem” diyor. Demek en büyük marifet: **“Bilemem” diyebilmektir.**

Üstad’ın **kurbiyet (yakınlık)** ve **bu’diyet (uzaklık)** kavramlarını birlikte zikretmesi, insanı iki tehlikeli uçtan korumak içindir: Bu ifadeyle **teşbih ve tecsîm hatasından kurtarır ve tenzihîn doğru anlaşılmasını sağlar.**

Teşbih ve tecsîm çukuru (benzerlik ve cisim isnad etme yanılığı)

Eğer sadece **kurbiyet (yakınlık)** nazara alınırsa, insan Allah’ın yakınlığını yanlış anlar. “Yakınsa yanımdadır”, “içimdedir”, “benim gibi bir varlıktır” gibi düşünceler başlar. Bu ise Allah’ı mahlûkata benzettir. Yani **teşbih ve tecsîm** hatasıdır.

Üstad bu tehlikeyi kırmak için der ki: “Yakınlık” ve “uzaklık” mesafe değildir, **ihata ve mahiyet** meselesidir. Allah bir yerde değildir, mekâna sığmaz. “Yakın” demek yanımda duruyor demek değil; “uzak” demek çok ötede demek değildir. O, ilim ve kudretiyle her şeyi kuşattığı için yakındır; hiçbir şeye benzemediği için uzaktır. Böylece kurbiyet anlatılırken bile Allah mekândan ve maddeden tenzih edilir.

Eğer sadece **bu’diyet (uzaklık)** nazara alınırsa, bu sefer de insan Allah’ı yanlış bir şekilde uzaklaştırır. “O çok yüce, bize karışmaz”, “çok uzak, hayatımıza müdahil değil” gibi düşünceler oluşur. Bu da Allah’ı (hâşâ) hayattan kopuk bir güç gibi görmeye götürür. Dua zayıflar, ibadet ruhunu kaybeder, kul ile Rab arasındaki bağ gevşer. Bu, tenzihîn yanlış anlaşılmasıdır.

Üstad bu tehlikeyi kırmak için der ki: Cenâb-ı Hak, zâtında hiçbir varlığa benzemez, hiçbir kayıtle sınırlandırılmaz, hiçbir mekâna nisbet edilemez. Bu cihetle her şeyden nihayetsiz derecede uzaktır. Ancak isim ve sıfatlarının tecellisiyle her şeyin iç yüzüne nüfuz

eder; seni senden iyi bilir, sana senden daha yakın olur ve kalbinde saklı kalan en ince sırları dahi kuşatır. Böylece kulun Rabbiyle bağı canlı tutulurken, Allah yine **mekândan ve maddeden tenzih edilir.**